

призначити експертизу; 4) можливість проведення винятково атестованими судовими експертами незалежно від місця її проведення (державна спеціалізована установа, юридична особа); 5) використання експертом у ході реалізації дослідження спеціальних знань у різних сферах людської діяльності (за винятком знань в галузі юриспруденції); 6) безпосереднє сприйняття фахівцем отриманих матеріалів досудового розслідування при проведенні дослідження, надання його результатам експертної оцінки; 7) встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, у вигляді науково обґрунтованих відповідей на поставлені питання в межах компетенції обізнаної особи; 8) процесуальне оформлення отриманих результатів дослідження з обов'язковим ознайомленням про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок експерта та відмову від проведення дослідження без поважних причин (в більшості випадків – зацікавленість або необізнаність).

Таким чином, сутність судової експертизи полягає у приведенні наданих матеріалів кримінального провадження, що вміщують фактичні дані про складові елементи злочинної діяльності та (або) документальні докази, які містять письмові відомості про окремі юридичні факти, до критеріїв допустимої інформації доказового характеру відповідно до законодавчо закріплених методичних рекомендацій реалізації такого дослідження. Це означає, що фахівець у відповідній галузі знань проводить не наукові дослідження, що виявляються в наведенні наукових фактів, зазначенні прикладів й гіпотез, розкритті чи доведенні теорем, висвітленні теорій і припущень тощо, а здійснює методичне й об'єктивне дослідження підготовлених належним чином та забезпечених у відповідному порядку матеріалів для проведення експертизи, кінцевим результатом якого є вирішення всіх питань, розв'язання задач, поставлених експертові в документі про призначення експертизи, якщо окремі не виходять за межі компетентності обізнаної особи.

Список використаних джерел:

1. Пиріг І. В. Теоретичні основи експертної діяльності органів внутрішніх справ : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. 312 с.
2. Про судову експертизу у кримінальних і цивільних справах : постанова Верховного Суду України від 30.05.1997 № 8. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97> (дата звернення: 22.02.2019).
3. 2. Про судову експертизу : закон України від 25 лют. 1994 № 4038-ХІІ (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 21.02.2019).
4. Горошко Е. Ю., Анищенко И. А. Теория судебной экспертизы : курс лекций / М-во внутр. Дел Респ. Беларусь, учреждение образования «Акад. М-ва внутр. Дел Респ. Беларусь». Минск : Акад. МВД, 2013. 219 с.
5. Бичкова С. С. Экспертиза в гражданском процессе Украины : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. К., 2003. 20 с.
6. Палиашвили А. Я. Экспертиза в суде по уголовным делам. М. : Юрид. лит., 1973. 142 с.
7. Шерстюк В. М. Організаційно-правові та морально-психологічні засади судово-експертної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2007. 199 с.
8. Щербаковский М. Г., Кравченко А. А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1999. 78 с.
9. Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза : курс общ. теории. М. : Норма, 2006. 480 с.

УДК 343.9

*Ковальова О. В., канд. юрид. наук, завідувач сектору
Донецького НДЕКП МВС України,
e-mail: kovaleva.olga@meta.ua*

ПРОЗОРІСТЬ У СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ

Тема боротьби з корупцією дуже хвилює суспільство, адже стосується усіх сфер його життя. У світовому Індексі сприйняття корупції від Transparency International за 2017 рік Україна отримала лише 30 балів із 100 можливих. Сусідами України у рейтингу були Гамбія, Іран, М'янма та Сьєрра-Леоне [1]. Україна дещо покращила свої показники в 2018 році. Її результат – 32 бали та 120 місце серед 180 країн. Таким чином, Україна здобула ще 2 бали та піднялася на 10 місць (результат за 2017 рік – 30 балів, 130 місце) [2].

Ефективна боротьба з явищем корупції є одним з пріоритетів діяльності Уряду України та однією з важливих засад розвитку України та забезпечення її національної безпеки.

Сфера діяльності МВС України вважається сферою зі значним корупційним ризиком. Відповідно до відомостей, які оприлюднені у антикорупційній програмі Міністерства внутрішніх справ України на 2017 рік, кількість осіб органів внутрішніх справ, які вчинили кримінальні корупційні правопорушення до 2016 року, зростало, однак з 2017 року впровадження антикорупційних програм призвело до зменшення їх кількості. Так, у 2014 році кількість таких осіб становила 157, у 2015 році – 203, у 2016 році – 268, у 2017 році – 246 [3].

Як свідчать статистичні дані Звіту про стан протидії корупції, намітилася тенденція до збільшення кількості осіб органів внутрішніх справ, притягнутих до адміністративної відповідальності (штраф) за пов'язані з корупцією правопорушення. Зокрема, у 2014 році – 51 особа, у 2015 році – 45, у 2016 році – 15, у 2017 році – 48 [4].

Створення антикорупційної програми МВС України здійснено з урахуванням вимог ст. 19 Закону України «Про запобігання корупції» та передбачає створення системи запобігання і протидії корупції в апараті МВС, територіальних органах, закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери управління МВС; оцінку корупційних ризиків, виявлення причин, що їх породжують та умов, що їм сприяють [5].

Експертна служба МВС України входить до сфери управління МВС України, і є системою державних спеціалізованих установ судової експертизи, діяльність якої спрямовується і координується Міністерством внутрішніх справ України. Експертна служба складається з Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України та територіальних підрозділів – науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів [6].

У Експертній службі МВС України на 2018 рік також була розроблена та затверджена Антикорупційна програма, якою проголошено, що працівники Експертної служби, посадові особи, керівник і засновники у своїй внутрішній діяльності, а також у правовідносинах із діловими партнерами, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, керуються принципом «нульової толерантності» до будь-яких проявів корупції і вживатимуть усіх передбачених законодавством заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції і пов'язаним з нею діям (практикам) [7].

Антикорупційна програма Експертної служби є комплексом правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції у діяльності Експертної служби. Вона передбачає періодичну оцінку корупційних ризиків у діяльності служби та впровадження стандартів та процедур щодо запобігання корупційних проявів та корупційної діяльності [7; 8, с. 258–259].

Специфічними корупційними ризиками в діяльності Експертної служби та її територіальних підрозділах, є ризики, пов'язані із наданням судово-експертних послуг (здійснення судових експертиз за кримінальними, цивільними, адміністративними справами).

Судовий експерт є особою, яка має необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Експерт, відповідно до Закону України «Про судову експертизу», здійснює дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [9]. Таким чином, дуже часто саме висновок експерта є необхідним для прийняття рішення судом по суті щодо важливих обставин, таких як належність предмета до вогнепальної зброї, вибухових речовин та бойових припасів, їх придатності для стрільби, причин дорожньо-транспортних подій та оцінки дій водіїв, оцінки вартості нанесеної шкоди тощо. Разом зі значенням результатів судової експертизи для розслідування справи одночасно зростають також корупційні ризики.

Закон України «Про судову експертизу» містить окремі норми, які прямо чи опосередковано направлені на запобігання корупції, а саме, встановлення кримінальної відповідальності судового експерта за дачу завідомо неправдивого висновку, передбачення можливості призначення повторної судової експертизи, а також пряма заборона судовому експерту використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки та пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб [9].

Однак зменшення корупційних ризиків та боротьба з проявами корупції не обмежується прийняттям нормативно-правових актів, які б досконалі вони не були. Лише систематична та планомірна діяльність у цьому напрямку може дати позитивні результати.

Так, з метою забезпечення моніторингу використання бюджетних коштів, та недопущення корупційних проявів під час здійснення придбання матеріальних цінностей та послуг, публікується інформація про витрачені та отримані кошти на Єдиному веб-

порталі використання публічних коштів [10], що дозволяє будь-кому переглянути витрати та оцінити ефективність та доцільність їх використання. Окрім того, придбання товарів та послуг, що перевищує тендерний поріг здійснюється у відповідності до встановлених процедур з використанням відкритих електронних площадок [11].

З метою забезпечення прозорого механізму заміщення вакантних посад, є необхідність розробки та впровадження Положення про відкритий конкурс на заміщення вакантних посад у Експертній службі, в якому було б чітко визначено механізм відбору та вимоги до претендентів на посади, що дозволило би максимально зменшити можливості корупційних проявів у сфері роботи з персоналом.

Відповідно до проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій незалежності судового експерта та належного забезпечення здійснення судово-експертної діяльності, однією із запропонованих інновацій є створення Єдиного державного реєстру судових експертиз та експертних досліджень [12].

Єдиний державний реєстр судових експертиз та експертних досліджень, принцип роботи якого запозичили з системи е-декларування, має містити такі відомості:

- 1) номер кримінального провадження відповідно до Єдиного державного реєстру судових рішень;
- 2) дата призначення судової експертизи;
- 3) ініціатор призначення судової експертизи;
- 4) державна судово-експертна установа до якої призначено судову експертизу;
- 5) вид судової експертизи;
- 6) дата надходження до державної судово-експертної установи на виконання;
- 7) дата та номер клопотання судового експерта ініціаторові проведення судової експертизи;
- 8) дата та номер надання відповіді на клопотання судового експерта;
- 9) дата та номер висновку експерта;
- 10) дата отримання висновку судової експертизи ініціатором її призначення;
- 11) інші відомості, передбачені Положенням про Єдиний державний реєстр судових експертиз та експертних досліджень [12].

На наш погляд це дозволить додати ще один дієвий спосіб моніторингу та виявлення корупційних проявів у судово-експертній діяльності.

Максимальна прозорість у діяльності – це один із способів запобігання корупційним проявам, однак діяльність судово-експертних установ пов'язана з відомостями досудового розслідування, розголошення яких може завдати шкоди розслідуванню та розкриттю злочинів, порушити права на захист осіб тощо. Таким чином, є необхідність дотримуватися балансу між відкритістю та збереженням конфіденційної інформації, яка може бути використана зловмисниками.

Список використаних джерел:

1. Індекс сприйняття корупції-2017 (за даними Трансперенсі Інтернешнл Україна). URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2017/> (дата звернення: 18.02.2019).
2. Індекс сприйняття корупції-2018 (за даними Трансперенсі Інтернешнл Україна). URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjniyattya-koruptsiyi-2018/> (дата звернення: 19.02.2019).
3. Антикорупційна програма Міністерства внутрішніх справ України на 2018 рік. Затверджена наказом МВС України від 28 лютого 2018 № 156. URL: http://mvs.gov.ua/ua/pages/4456_Antikorupciyna_programa_Ministerstva_vnutrishnih_sprav_Ukraini_na_2018_rik.htm (дата звернення: 18.02.2019).
4. Статистика (за даними органів системи МВС України). URL: http://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm (дата звернення: 19.02.2019).
5. Про запобігання корупції : закон України від 14.10.2014 № 1700–VII (дата оновлення: 31.08.2018). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 19.02.2019).
6. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : затв. наказом МВС України від 03.11.2015 № 1343, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 06.11.2017 за № 1390/17835. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15> (дата звернення: 19.02.2019).
7. Антикорупційна програма Експертної служби МВС України на 2018 рік: затв. наказом Експертної служби МВС від 07.03.2018 № 1 ЕС. URL: <https://dndec.mvs.gov.ua/wp-content/uploads/2018/06/Антикорупційна-програма.-Експертної-служби-МВС-України.pdf> (дата звернення: 19.02.2019).
8. Ковальова О. В. Напрями реалізації антикорупційної програми підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 257–260.

9. Про судову експертизу : закон України від 25.02.1994 № 4038–ХІІ (дата оновлення: 23.11.2018). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 19.02.2019).
10. Єдиний веб-портал використання публічних коштів. URL: <https://spending.gov.ua/> (дата звернення: 19.02.2019).
11. Prozorro. Публічні закупівлі. URL: <https://prozorro.gov.ua/> (дата звернення: 19.02.2019).
12. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій незалежності судового експерта та належного забезпечення здійснення судово-експертної діяльності. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63960 (дата звернення: 19.02.2019).

УДК343.98

Свідерський О. О., канд. юрид. наук, заступник директора з експертної роботи Харківського НДІСЕ, ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0380-0017>

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УЗАГАЛЬНЕННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ПРАКТИКИ)

Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (далі ХНДІСЕ) за роки незалежності держави пройшов шлях відновлення. Сьогодні можна сміливо заявити, що ХНДІСЕ є не тільки судово-експертною установою, а й осередком фундаментально-прикладних досліджень у сфері теорії та практики судової експертизи, підготовки експертних кадрів, фахівців третього освітньо-наукового рівня вищої освіти. Судові експерти та наукова школа ХНДІСЕ відома не тільки на теренах України, а й в інших країнах світу.

Проблеми якості проведення судових експертиз завжди були у полі уваги керівників інституту, починаючи з часів М. С. Бокаріуса. У інституті постійно здійснюється моніторинг якості висновків експертів, що є підставою підвищення рівня проведення судових експертиз та оформлення висновків експертів. Означене є важливим на тлі постійного зростання кількості традиційних експертиз та появи нових їх видів.

За 2018 рік загальна кількість експертних досліджень, проведених науково-дослідними інститутами судових експертиз України складає 106214 експертиз, що на 15278 експертиз більше ніж у 2017 році [1], з них фахівцями ХНДІСЕ та його відділень у 2018 році проведено 28826 експертиз, що на 4264 більше, ніж у 2017 році (24562 експертизи). Безпосередньо співробітниками ХНДІСЕ (без відділень) виконано 25317 експертиз, що на 3991 більше, ніж у 2017 році (21326 експертиз) [2, с. 149].

У 2018 році повернені без дослідження 17207 матеріалів всіх НДІСЕ України, з них 4204 матеріалів повернено ХНДІСЕ, що склало 14,6 % від загальної кількості проведених експертиз.

Аналіз отриманих матеріалів, за якими вирішити питання надалося можливим, свідчить про те, що причинами цього є:

- недостатність графічного матеріалу підписів, що досліджувалися (почеркознавча та лінгвістична писемного мовлення);
- відсутність фрагментів паперу документів, (технічна експертиза документів);
- непридатність для дослідження об'єктів (почеркознавча та лінгвістична писемного мовлення, відео-, звукозапису, трасологічна, зброї, фототехнічна, портретна та голографічних зображень, дорожньо-технічна, пожежно-технічна, інженерно-технічна, комп'ютерно-технічна, телекомунікаційна, інженерно-екологічна, товарознавча, автотоварознавча, мистецтвознавча, експертизи комплексні);
- недостатня інформативність об'єктів дослідження (експертиза відео- звукозапису; трасологічна, експертиза зброї, вибухово-технічна експертизи),
- недостатність ознак об'єктів дослідження (експертиза відео-, звукозапису, вибухово-технічна, фототехнічна, портретна та голографічних зображень, біологічна, безпеки життєдіяльності, пожежно-технічна, інженерно-технічна, комп'ютерно-технічна, телекомунікаційна, електротехнічна, інженерно-екологічна, товарознавча, автотоварознавча експертизи);
- відсутність методик дослідження (почеркознавча та лінгвістична писемного мовлення, технічна експертиза документів, трасологічна, матеріалів, речовин та виробів, біологічна,